

Tác động của dịch Covid-19 đến tình hình kinh tế - xã hội ở Việt Nam và hướng giải pháp

Phạm Tuấn Hòa
Học viện Ngân hàng

Dịch Covid-19 trên thế giới đang có những diễn biến ngày càng phức tạp, khó lường, tác động tiêu cực đến các mặt của đời sống kinh tế - xã hội. Trong khi đó, nền kinh tế Việt Nam có độ mở lớn, hội nhập quốc tế sâu rộng cũng không nằm ngoài những ảnh hưởng tiêu cực đó: làm đình trệ các hoạt động sản xuất kinh doanh, gây mất việc làm, thất nghiệp tăng, bạo lực gia đình nhiều hơn,... Tình hình đó đòi hỏi cả nước vừa phải tập trung ưu tiên chống dịch, vừa phải có các biện pháp trước mắt và lâu dài để giảm thiểu tác động của dịch bệnh, sớm phục hồi và đẩy mạnh sản xuất, phát triển kinh tế.

1. Bối cảnh quốc tế và trong nước

Dịch Covid-19 đang gia tăng lây nhiễm mạnh mẽ trên toàn cầu, ở các châu lục với mức độ và các giai đoạn khác nhau. Ngân hàng Thế giới dự báo tăng trưởng toàn cầu âm 5,2%, đây là mức suy giảm lớn nhất từ cuộc đại suy thoái những năm 1930. Dịch covid-19 đã tác động tiêu cực đến tình hình lao động, việc làm của người lao động với gần một nửa lực lượng lao động toàn cầu đứng trước nguy cơ bị hủy hoại sinh kế theo như đánh giá của Tổ chức Lao động Quốc tế (ILO). Kể từ Báo cáo nhanh số 1 của ILO ngày 18 tháng 3 năm 2020, đại dịch Covid -19 đã gia tăng nhanh chóng về mức độ và lây lan trên toàn cầu. Các biện pháp phong tỏa một phần hay toàn diện hiện đang tác động tới 2,7 tỷ người lao động, chiếm khoảng 81% lực lượng lao động trên toàn thế giới. Tính đến ngày 01 tháng 4 năm 2020, số liệu ước tính toàn cầu mới của ILO cho thấy tổng số giờ làm việc sẽ giảm 6,7% trong quý II năm 2020, tương đương với 195 triệu lao động làm việc toàn thời gian. Tình trạng mất việc làm và giảm số giờ làm việc phần lớn sẽ diễn ra trong các lĩnh vực bị ảnh hưởng nặng nề nhất. ILO ước tính rằng 1,25 tỷ lao động, chiếm 38% lực lượng lao động toàn cầu, đang làm việc trong các lĩnh vực hiện phải đối diện với sự sụt giảm nghiêm trọng về sản lượng và có nguy cơ cao phải sa thải lực lượng lao động.

Ở trong nước, dịch Covid -19 diễn biến phức tạp, khó lường đã làm tăng trưởng ở hầu hết các ngành, lĩnh vực chậm lại, lực lượng lao động giảm sáu kỷ lục, tỷ lệ thất nghiệp tăng cao. Một số ngành ảnh hưởng nặng nề bởi tác động của dịch covid-19 như tổng mức bán lẻ hàng hóa và doanh thu dịch vụ tiêu dùng giảm 4,6%; doanh thu dịch vụ lưu trú, ăn uống giảm 26,1%; vận chuyển hành khách giảm 44,4%,... Lực lượng lao động giảm hơn 2 triệu người so với quý trước và cùng kỳ năm trước, tỷ lệ thất nghiệp trong độ tuổi lao động khu vực thành thị cao nhất trong 10 năm qua (4,46%).

2. Tác động của dịch Covid-19 đến tình hình kinh tế - xã hội ở Việt Nam

2.1. Vấn đề việc làm

Thao báo của của Tổng cục Thống kê, tính đến tháng 6 năm 2020, cả nước có 30,8 triệu người từ 15 tuổi trở lên bị ảnh hưởng tiêu cực bởi dịch Covid-19 bao gồm những người bị mất việc làm, phải nghỉ gián việc/nghỉ luân phiên, giảm giờ làm, giảm thu nhập,... Ảnh hưởng do giảm thu nhập chiếm tỷ trọng cao nhất với 57,3% tổng số người bị ảnh hưởng (tương ứng 17,6 triệu người). Trong tổng số 30,8 triệu người bị ảnh hưởng, có 28,7 triệu người có việc làm; 897,5 nghìn người thất nghiệp và 1,2 triệu người nằm ngoài lực lượng lao động (không tham gia hoạt động kinh tế).

Khu vực dịch vụ chịu ảnh hưởng nặng nề nhất bởi dịch Covid-19 với 72,0% lao động bị ảnh hưởng, tiếp đến là khu vực công nghiệp và xây dựng với 67,8% lao động bị ảnh hưởng; tỷ lệ lao động bị ảnh hưởng trong khu vực Nông, lâm nghiệp và thủy sản là 25,1%.

Đối với cả nhóm lực lượng lao động trong độ tuổi và ngoài độ tuổi, lực lượng lao động nữ luôn là nhóm chịu ảnh hưởng nặng nề hơn so với lực lượng lao động nam trong bối cảnh dịch Covid-19 tác động sâu rộng tới thị trường lao động tại Việt Nam. Trong quý II năm 2020, lực lượng lao động nữ trong độ tuổi giảm 4,9% so với quý trước và giảm 5,5% so với cùng kỳ năm trước, cao hơn so với mức giảm của lực lượng lao động nam trong độ tuổi (giảm 3,9% so với quý trước và giảm 3,6% so với cùng kỳ năm trước). Đối với nhóm ngoài độ tuổi lao động, trong khi lực lượng lao động nữ ghi nhận mức giảm lần lượt là 1,8% so với quý trước và 4,9% so với cùng kỳ năm trước, lực lượng lao động nam ngoài độ tuổi thậm chí tăng nhẹ (tăng 0,8% so với quý trước và tăng 1,4% so với cùng kỳ năm trước).

Tác động của dịch Covid-19 cũng đã làm cho lực lượng lao động trong khu vực kinh tế phi chính thức bị giảm đáng kể. Số lao động có việc làm phi chính thức

quý II năm 2020 là 19,5 triệu người, giảm 516 nghìn người so với quý trước và giảm 634 nghìn người so với cùng kỳ năm trước. Đây là nhóm lao động dễ bị tổn thương trong thị trường lao động khi nền kinh tế chịu ảnh hưởng của các cú sốc. So với cùng kỳ năm trước, lao động phi chính thức trong ngành khai khoáng giảm nhiều nhất (giảm 36,2%), tiếp theo là ngành giáo dục và đào tạo, hoạt động làm thuê các công việc trong hộ gia đình (mỗi ngành giảm 17,9%).

Ngoài đặc điểm về tình dễ bị tổn thương khi có các cú sốc về cầu lao động, lao động phi chính thức cũng có thu nhập thấp hơn so với lao động chính thức. Thu nhập bình quân tháng của lao động phi chính thức trong quý II năm 2020 là 5,1 triệu đồng, thấp hơn 1,6 lần mức thu nhập bình quân tháng của lao động chính thức.

Thu nhập bình quân tháng của lao động quý II năm 2020 là 5,2 triệu đồng, giảm 525 nghìn đồng so với quý trước và giảm 279 nghìn đồng so với cùng kỳ năm trước. Đây là năm đầu tiên thu nhập của lao động trong quý II giảm so với cùng kỳ năm trước trong 5 năm qua (giảm 5,1%). Trong khi đó, thu nhập bình quân tháng của lao động quý II năm 2019 so với cùng kỳ năm 2018 tăng tới 16,6%.

2.2. Vấn đề xã hội

Bệnh dịch và khủng hoảng kinh tế có thể mang lại những tác động nghiêm trọng hơn tới một số vấn đề xã hội nhất định như bất bình đẳng xã hội hay nạn bạo lực gia đình.

Dựa trên các kinh nghiệm đã có và những nguồn thông tin hiện có về dịch Covid-19, cũng như xem xét các cuộc khủng hoảng trước đây, các nhóm bị tác động được xác định như sau: những người đã có bệnh lý nền và người cao tuổi là nhóm người có nguy cơ gặp phải các vấn đề sức khỏe cao nhất; thanh niên — những người vốn đã luôn phải đối mặt với tỷ lệ thất nghiệp và thiếu việc làm cao hơn — giờ đây trở nên dễ bị tổn thương hơn với sự sụt giảm cầu lao động; những người lao động cao tuổi cũng dễ bị ảnh hưởng khi nền kinh tế rơi vào tình trạng dễ bị tổn thương. Phụ nữ chiếm số lượng cao hơn trong các lĩnh vực bị ảnh hưởng nhiều (như dịch vụ) hoặc trong các ngành nghề đang ở tuyến đầu đối phó với đại dịch. Phụ nữ cũng ít có khả năng tiếp cận với các dịch vụ an sinh xã hội và sẽ chịu gánh nặng nhiều hơn đối với các việc liên quan đến chăm sóc, trong trường hợp trường học hoặc hệ thống chăm sóc sức khỏe phải đóng cửa. Những người lao động không được bảo vệ, bao gồm lao động tự làm, lao động làm việc không thường xuyên và làm các công việc tạm thời, có khả năng phải chịu thiệt thòi nặng nề từ loại vi-rút này, vì họ không được tiếp cận với các cơ chế nghỉ phép hoặc nghỉ ốm, và ít được bảo vệ bởi các cơ chế an sinh xã hội thông thường.

Ở nước ta, mặc dù số người nhiễm ít nhưng ảnh hưởng của nó đối với đời sống kinh tế, xã hội của

người dân là rất lớn và chưa ước tính chính xác, đặc biệt đối với các nhóm dễ bị tổn thương như phụ nữ và trẻ em, nhất là trong vấn nạn bạo lực gia đình. Trong thời gian giãn cách xã hội do dịch Covid-19, số lượng cuộc gọi của phụ nữ bị bạo lực đến đường dây nóng của Hội Liên hiệp Phụ nữ Việt Nam đã tăng 50%. Số lượng nạn nhân được hỗ trợ giải cứu và tiếp nhận vào Ngôi nhà Bình Yên-nơi tiếp nhận và hỗ trợ phụ nữ bị bạo lực gia đình và bị mua bán trở về, thuộc Hội Liên hiệp Phụ nữ Việt Nam tăng 80% so cùng kỳ năm trước.

Tình trạng bạo lực gia đình đã trực tiếp gây tổn hại đến tính mạng, sức khỏe, danh dự, nhân phẩm, thể chất, tinh thần của con người mà đối tượng bị tác động chủ yếu là phụ nữ, bạo hành gia đình đã và đang làm xói mòn các giá trị, chuẩn mực, truyền thống tốt đẹp của dân tộc, phá vỡ sự bền vững của gia đình, gây ảnh hưởng xấu đến tình hình an ninh, trật tự xã hội. Đối với những vụ bạo hành gia đình trong đó hành vi hành hung vợ được thực hiện trước mặt con trẻ thì sẽ để lại những hậu quả hết sức nguy hại vì nó làm cho các em mất niềm tin vào các thành viên gia đình, từ đó chán học, sa ngã vào các tệ nạn xã hội. Nhiều trường hợp các cháu nhỏ đã không chịu được thực tế bố hành hung mẹ đã bỏ nhà đi lang thang và bị lôi kéo, dụ dỗ tham gia các hành vi phạm pháp.

3. Một số giải pháp khắc phục tác động của dịch Covid-19

Các biện pháp chủ động, quy mô lớn và tích hợp trên tất cả các lĩnh vực chính sách là cần thiết để tạo ra các tác động mạnh mẽ và bền vững. Do cuộc khủng hoảng đang diễn biến nhanh, việc giám sát cẩn trọng các tác động trực tiếp và gián tiếp của Nhà nước cũng như doanh nghiệp đang sử dụng lao động đóng vai trò quan trọng để đảm bảo và duy trì các chính sách ứng phó đúng trọng tâm.

* Đối với Nhà nước

Xây dựng sự tự tin thông qua sự tin tưởng và đối thoại giữ vai trò đặc biệt quan trọng, giúp các biện pháp chính sách đạt hiệu quả. Đặc biệt là trong thời kỳ căng thẳng xã hội tăng cao và thiếu niềm tin vào các thể chế, việc tăng cường tôn trọng và sử dụng các cơ chế đối thoại xã hội tạo cơ sở mạnh mẽ giúp người sử dụng lao động và người lao động cam kết chung tay hành động với Chính phủ.

Đẩy nhanh tiến độ giải ngân đầu tư công như là một giải pháp bù đắp thiếu hụt động lực tăng trưởng trong năm 2020 và cũng là động lực tăng trưởng dài hạn. Nếu giải ngân hết lượng vốn đầu tư công theo kế hoạch là 700.000 tỷ đồng, tăng khoảng 25% (so với năm 2019) thì sẽ giúp GDP Việt Nam năm 2020 tăng trưởng thêm 0,38%. Theo đó, cần kiên quyết đẩy nhanh giải phóng mặt bằng, bố trí kịp thời nguồn vốn đối ứng, đẩy nhanh tốc độ giải ngân nguồn vốn ODA, nhất quán gắn nhiệm vụ này với đánh giá hoàn thành nhiệm vụ của người đứng đầu và các đơn vị liên quan.

Kích thích nền kinh tế và cầu lao động thông qua chính sách kinh tế và việc làm để ổn định hoạt động của nền kinh tế. Có chính sách tài khóa chủ động, đặc biệt là các biện pháp an sinh xã hội, như trợ cấp thất nghiệp, giảm thuế cho người có thu nhập thấp và doanh nghiệp vừa, nhỏ và siêu nhỏ. Có các chính sách tiền tệ phù hợp (giảm lãi suất, giảm lãi suất dự trữ, dự phòng thanh khoản), với mục tiêu cho vay và hỗ trợ tài chính cho các lĩnh vực cụ thể để bảo vệ các doanh nghiệp, đặc biệt là doanh nghiệp vừa, nhỏ và siêu nhỏ. Đầu tư vào hệ thống y tế là rất quan trọng trong việc xây dựng khả năng phục hồi chống lại tác động của dịch covid-19 nhưng cũng mang đến cơ hội tạo việc làm thỏa đáng.

Bảo vệ việc làm và thu nhập cho doanh nghiệp và người lao động bị ảnh hưởng tiêu cực bởi các tác động gián tiếp (đóng cửa nhà máy, gián đoạn chuỗi cung ứng, cấm đi lại, hủy bỏ các sự kiện công cộng, v.v.). Thực hiện an sinh xã hội thông qua các chế độ hiện có và/hoặc khoản thanh toán đặc biệt cho người lao động, bao gồm lao động phi chính thức, lao động thời vụ, lao động nhập cư và lao động tự làm (ví dụ: thông qua tiếp cận trợ cấp thất nghiệp, an sinh xã hội và các chương trình việc làm công).

Đẩy mạnh phát triển chính phủ số, kinh tế số, xã hội số, đổi mới sáng tạo và ứng dụng khoa học công nghệ. Tập trung nguồn lực để phát triển một số nền tảng công nghệ dùng chung, các hệ thống cơ sở dữ liệu quốc gia cốt lõi; bảo đảm hạ tầng kỹ thuật an toàn, an ninh thông tin. Xây dựng và phát triển hệ thống trung tâm đổi mới sáng tạo cấp quốc gia, vùng và địa phương; hỗ trợ, phát triển hệ sinh thái khởi nghiệp, đổi mới sáng tạo.

* Đối với Doanh nghiệp

Bảo vệ người lao động tại nơi làm việc để giảm thiểu ảnh hưởng trực tiếp của virus Corona. Ngăn chặn tình trạng phân biệt đối xử liên quan đến Covid-19; đảm bảo mọi người, bao gồm cả những người lao động không tham gia bảo hiểm y tế và gia đình của họ, đều được tiếp cận các dịch vụ y tế chi trả bởi nguồn tài chính tập thể; mở rộng tiếp cận cơ chế nghỉ ốm được trả lương, trợ cấp ốm đau, nghỉ thai sản, nghỉ chăm sóc con nhỏ hoặc người bệnh do nguồn tài chính tập thể chi trả để đảm bảo thu nhập cho những người bị bệnh, bị cách ly hoặc chăm sóc trẻ em, người già hoặc các thành viên khác trong gia đình. Các chế độ bảo đảm việc làm và giữ chân lao động, bao gồm giảm thời giờ làm việc/trợ cấp thất nghiệp một phần và các hình thức hỗ trợ có thời hạn khác cho các doanh nghiệp, chẳng hạn như trợ cấp lương (và cắt giảm tạm thời thuế/miễn trừ đóng góp an sinh xã hội), nghỉ phép có lương và gia hạn quyền lợi cho công nhân, và nghỉ để đào tạo, tài trợ và các chế độ liên quan.

Chủ doanh nghiệp cần đảm bảo các chính sách thân thiện với gia đình được áp dụng cho toàn bộ người lao động không phân biệt giới hay hình thức lao

động (chính thức hay hợp đồng). Điều quan trọng là xây dựng một văn hóa doanh nghiệp giúp người lao động thoải mái sử dụng chính sách mà không lo sợ bị đối xử phân biệt hay trả đũa. Đối với nữ giới - vốn đảm đương trách nhiệm chăm con nhiều hơn nam giới ở nhiều nơi, các biện pháp cần được thực hiện triệt để đảm bảo các bà mẹ đi làm không bị xử phạt vì quyết định của mình. Bằng việc thi hành và mở rộng các chính sách thân thiện với gia đình, chủ doanh nghiệp đang đóng vai trò trung tâm trong việc cải thiện đời sống của người lao động và con em họ.

Triển khai thực hiện việc sắp xếp công việc linh hoạt: nếu được thiết kế phù hợp, sắp xếp công việc linh hoạt sẽ cho phép người lao động tự do hơn về thời gian và có trách nhiệm hoàn thành công việc của họ. Từ đó họ có thể cân bằng giữa công việc và cuộc sống tốt hơn. Trong điều kiện phải nghỉ việc ở nhà, việc linh hoạt trong sắp xếp công việc có thể sẽ góp phần nâng cao năng suất lao động. Ngoài ra, sự điều chỉnh phù hợp trong công việc của người lao động cũng có vai trò đặc biệt quan trọng trong bối cảnh trường học tạm đóng cửa và các lựa chọn trong việc chăm sóc trẻ em bị hạn chế, cũng như chăm sóc các thành viên gia đình, người già yếu hoặc ốm đau, trong bối cảnh khủng hoảng.

Trước những ảnh hưởng to lớn và toàn diện của dịch Covid-19 trên đây, cộng đồng doanh nghiệp đang rất cần những biện pháp hỗ trợ mạnh tay của Chính Phủ để có thể chống chọi với những khó khăn trước mắt. Nhưng quan trọng hơn nữa, cùng với các gói cứu trợ mang tính cấp bách thì Chính phủ, các bộ, ngành và các doanh nghiệp cần khẩn trương bắt tay vào hoạch định những kịch bản tái cơ cấu và các giải pháp toàn diện, quyết liệt cả vĩ mô lẫn vi mô để thúc đẩy sản xuất kinh doanh, phục hồi nền kinh tế sau khi dịch bệnh cơ bản được đẩy lùi tại Việt Nam./.

Tài liệu tham khảo

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---ilo-hanoi/documents/briefing-note/wcms_740946.pdf.

<https://www.gso.gov.vn/default.aspx?tabid=382&idmid=2&ItemID=19675>.

<http://tapchitaichinh.vn/bao-hiem/huong-di-nao-cho-nguoi-lao-dong-tu-dich-covid19-321440.html>.

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---ilo-hanoi/documents/briefing-note/wcms_740946.pdf.

<https://www.who.int/docs/default-source/coronavirus/covid-19-sprp-unct-guidelines.pdf>.